

Lars Kjerulf Petersen

Livsstilebegrebet

– i miljøsociologisk perspektiv

Denne artikel tager livsstilebegrebet op til diskussion og gør det ud fra et miljøsociologisk perspektiv, men med relevans for sociologien i almindelighed. Livsstilebegrebet er af stor betydning i miljøsociologien – og i sociologien generelt – fordi studiet af livsstil muliggør en forståelse af samspillet mellem en række forskellige dynamikker der former alle dele af livsførelsen for individet og i en større samfundsmæssig sammenhæng. Der er imidlertid behov for at gøre op med nogle af de erkendelsesmæssige blindgyder som livsstilebegrebet ofte ender i. Det gælder især forestillingen om livsstil som status- og identitetssignal. Frem for alene at fokusere på identitetssignalet og selvidentiteten som den kritiske parameter i livsstilen argumenterer artiklen for, at man først og fremmest skal forstå livsstil som handlemåder og praksisformer der er formet af blandt andet det kropslige, det kulturelle og det materielle. Artiklen er blevet til på baggrund af et projekt om Livsstil og Naturkvalitet i Byrummet; projektet er finansieret af Realdania og Danmarks Miljøundersøgelser.

Søgeord: Livsstil, miljø, praksis, materialitet, selvidentitet.

Formålet med denne artikel er at udfolde livsstilsbegrebet og at gøre det med særlig reference til forholdet mellem samfund og miljø. Et begreb om livsstil er nyttigt i den sociologiske analyse i almindelighed, fordi man med det begreb søger at indfange alle dele af hverdagslivet og livsførelsen og ikke kun de dele der f.eks. knytter sig til produktion og arbejdsmarked eller politik og magtudøvende institutioner. Også husholdning, forbrugsmønstre, transportformer, fritidsliv, familierelationer, erfaringsdannelse og meget mere kan indgå i livsstilsanalysen. Et begreb om livsstil er ikke mindst nyttigt og vigtigt i den sociologiske forståelse af miljømæssige forhold, fordi miljøets og naturens tilstand påvirker det menneskelige liv i alle dets facetter, og fordi den samfundsmæssige påvirkning af naturen og miljøet ikke blot består i udledninger fra industri og landbrug, men også udgår direkte eller indirekte fra husholdning, forbrug, fritid, transport m.v., altså alle de forhold der bliver indfanget af et begreb om livsstil.

Imidlertid er der behov for at kvalificere livsstilsbegrebet, og især er der behov for at trække det ud af nogle af de erkendelsesmæssige blindgyder og forsimplinger det ind imellem ender i, herunder især forestillingen om livsstil som *identitets- og statussignal*.

I det følgende vil artiklen lægge ud med at præsentere nogle grundlæggende definitioner af livsstilsbegrebet – og som et væsentligt søsterbegreb også praksisbegrebet. Derefter samler interessen sig især om at diskutere og problematisere kategorier som signalgivning, selvidentitet og segmenter. Den sidste del af artiklen søger med henvisning til nyere praksisteori at foreslå komponenter der med fordel kan indgå i livsstilsanalysen, idet interessen især samler sig om materialitetens rolle. Det miljøsociologiske perspektiv udfolder sig gennem hele artiklen i de analyseeksempler der henvises til som en del af argumentationen – altså som det perspektiv hvorudfra der argumenteres.

En bred definition

Livsstilsbegrebet bliver i samfundsvidenskaberne anvendt i mange forskellige sammenhænge og betydninger, herunder i studier på så forskellige områder som folkesundhed, seksualitet, subkultur og miljø. Begrebet bliver ofte knyttet til analysen af sociale praksisser for forbrug, husholdning og fritid til forskel fra de sociale praksisser der knytter sig til arbejde og produktion. Således opererer David Chaney med en sondring mellem klasse og status hvor status – og livsstil – vedrører sociale forskelle der udgår fra *brugen* af resurser snarere end *produktionen* af dem (Chaney 1996:6). Men i andre versioner af livsstilsbegrebet bliver også arbejdslivet og produktionslivet forstået som en del af livsstilen, enten fordi man mener at individets forhold til produktionen af resurser er afgørende for individets livsform (Højrup 1989), eller fordi hverdagens sociale praksisser og dermed livsstilen netop omfatter alle de sfærer man bevæger sig gennem i hverdagens løb, herunder også de handle-mønstre der er forbundet med arbejdslivet, dvs. ikke blot selve arbejdet, men

Lars Kjerulf
Petersen
Seniorforsker ved
Danmarks Miljø-
undersøgelser,
Aarhus Universitet
E-mail:
lkpe@dmu.dk

også bevægelsen mellem arbejde og andre steder samt de sociale netværk og sociale aktiviteter som dannes og udføres med kolleger og i tilknytning til arbejdspladsen.

Som konklusion på en grundig gennemgang af livsstilsbegrebet foreslår A. J. Veal en definition der omfatter alle de ovennævnte elementer. "Livsstil er det karakteristiske mønster af personlig og social adfærd som kendetegner et individ eller en gruppe" idet adfærd omfatter forbrug, fritidsaktiviteter, arbejde, foreningsaktiviteter, religiøse aktiviteter og aktiviteter i sociale netværk med ægtefæller og partnere, familie, venner, naboer og kolleger (Veal 1993:247, egen oversættelse).

Hermed bliver livsstilsbegrebet meget bredt, men det muliggør samtidig en forståelse af sociale handlemønstre og strukturer hvor det ikke kun er ét aspekt af livsførelsen og livsomstændighederne der ses som afgørende for de sociale forhold, men hvor det er hele spektret af hverdagslivets praksisser, sociale værdier, kognitive rammer og livsførelse over et helt livsforløb der bliver inddraget.

Med et så bredt og inklusivt begreb om livsstil er det imidlertid også nødvendigt at kvalificere og nuancere det. Her er forholdet mellem struktur og aktør (som altid i sociologien) et centralt aspekt. Spørgsmålet er i hvilken udstrækning livsstil er bestemt af overordnede samfundsmæssige, teknologiske og fysiske strukturer og miljø- og landskabsmæssige forhold, og i hvilken udstrækning livsstil skal forstås som det enkelte individs autonome formning af eget liv. På den ene side er livsstil konkret og noget der udføres, leves og indehaves af det enkelte individ. På den anden side er livsstilens specifikke handlemønstre, smagspræferencer og omverdensforståelser noget der finder sted i og udgår fra sociale rum, deles af større grupper af mennesker og er formet af en række faktorer der omgiver og er større end det enkelte menneske.

Her er det frugtbart at knytte an til et begreb om praksis der på mange måder hænger tæt sammen med det livsstilsbegreb denne artikel søger at udfolde. I nyere praksisteori (Schattski 1996; 2001; Reckwitz 2002a) bliver praksis forstået som dels noget kropsligt og konkret, dels noget socialt. Praksis er defineret som handlemåder – inklusiv sproghandlinger – der antager en vis regelmæssighed eller sædvanlighed. Disse aktiviteter udøves konkret og kropsligt

– og som ofte gennem anvendelse af materielle genstande – og er i den forstand noget der er båret af individer. Men praksis er samtidig defineret som noget socialt i den forstand at praksis er organiseret, opretholdes og bindes sammen af viden som er kollektiv og samfundsmæssigt udbredt. Man gør som individ noget på konkrete måder – fx lufter ud i hjemmet, vælger varer ved indkøb, tænder op i brændeovnen, vasker tøj – fordi man har lært det, fordi man følger fælles normer, fordi særlige handlemåder er indbygget i de teknologiske genstande man bruger, fordi der er regler som afgrænser handlemulighederne og fordi man følger generelle forestillinger. Det kan fx være praktisk viden om fugt i boligen, normer for renlighed, bygningsdesign der tvinger én til at bruge aircondition, lovfæstede regler for hvad man må fyre med i sin brændeovn og almene forestillinger om personlig frihed, hensyn til miljøet, vækst i forbruget osv.

Nej, livsstil handler ikke blot om signalgivning

Forholdet mellem struktur og aktør er også centralt i den engelske sociolog Anthony Giddens' teorier. Livsstilsbegrebet bliver i hans optik forstået i sammenhæng med den overordnede udvikling i moderne samfund hvor individualisering er en central komponent, forstået på den måde at individet fremstår som bærer af de valg der former det individuelle liv og selvidentiteten. Giddens forstår i lyset heraf livsstil som noget der artikulerer og rummer en personlig livshistorie og en personlig identitet.

En livsstil kan defineres som et mere eller mindre integreret sæt af praksisser, der følges af individet, ikke alene fordi sådanne praksisser opfylder nyttemæssige behov, men også fordi de giver en materiel form til en særlig fortælling om selvidentiteten (Giddens 1996:100).

I forlængelse heraf kan det være nærliggende at lægge vægt på det ekspresive element af livsstil. Det ser man f.eks. hos de to hollandske miljøsociologer, Spaargaren og van Vliet, som i en artikel om livsstil, forbrug og miljø skriver at:

til hver livsstil hører en tilsvarende livshistorie i den forstand, at ved at skabe en specifik enhed af praksisser udtrykker aktøren, hvem han eller hun er. Livsstilen tjener til at *udtrykke en persons individuelle identitet*” (Spaargaren & van Vliet 2000:55, egen oversættelse, fremhævelse tilføjet).

Denne opfattelse af livsstil er udbredt, især i forbindelse med studier af forbrug og studier af subkultur hvor det iøjnefaldende forbrug af fx. tøj, biler, elektroniske apparater, musik, underholdning m.v. bliver tolket som udtryk for og signalering af personlig og kulturel identitet. Det er imidlertid også en

utilstrækkelig opfattelse. For det første er det tvivlsomt om livsstil primært skal forstås som noget man udtrykker, udstiller og kommunikerer eller om det snarere skal forstås som noget man praktiserer, lever, udøver og er til stede i. Ikke at de to opfattelser, det ekspressive og det blot udøvende, nødvendigvis udelukker hinanden, men ved at fokusere på livsstil som iøjnefaldende handlemåder og identitetssignal gør man sig blind for nogle væsentlige aspekter af de handlemønstre og kognitive rammer som udgør livsstilen. For det andet bør man kritisk overveje begrebet om identitet og om det alene er dannelsen og vedligeholdelsen af selvidentitet – dvs. identiteten som et *individuel projekt* – der er på spil i de handlemønstre der udgør personlig og kollektiv livsstil.

Et par eksempler kan tjene til at kvalificere pointen om at livsstil ikke blot er noget der tjener til at *udtrykke* og *signalere* en persons individuelle identitet: Ét eksempel kunne være indretning af køkkener og anskaffelse af køkkenudstyr, dvs. nogle fysiske komponenter der indgår i sociale aktiviteter som madlavning og familiesamvær (som i øvrigt har en række miljøeffekter i form af bl.a. energiforbrug og udledning af spildevand). Det kan synes nærliggende at forstå nyindretning af køkkener som et status- og identitetsudsagn, men Shove et al. (2007:141) konkluderer på baggrund af et større studie at husholdningers anskaffelser til og ombygninger i køkkenet ikke bare handler om at signalere status eller om en projektion af individets og familiens selv billeder gennem de særlige køkkenelementer man vælger. Køkkenfornyelser handler i høj grad om at opnå og muliggøre visse eftertragtede sociale praksisser såsom effektivisering af hjemmets arbejdsgange eller bedre muligheder for familiesamvær. Det handler med andre ord ikke blot om identitetssignalet, men om det levede liv.

Et andet eksempel kommer fra et nyligt gennemført studie af livsstil og naturkvalitet i byrummet (Petersen & Nielsen 2011) og handler om, hvordan folk integrerer brugen af byers grønne områder i deres hverdag. Det er bl.a. en udbredt praksis at cykle gennem byens parker på vej mellem dagligdagens forskellige destinationer – for nogle også selvom det indebærer en omvej. Den praksis fungerer som en art kropslig og sanselig beskyttelse mod eller undvigelse fra den larm og stress og også den fare, der udgår fra trafikken i gaderummet. Ligeledes er turen gennem det grønne byrum forbundet med kropslig og sanselig nydelse. Hverken beskyttelse eller nydelse handler om at udtrykke eller signalere sin identitet eller sin status, men begge dele er ligefuldt del af livsstilen. De er integrerede aspekter af nogle genkommende handlemåder som har betydning for interaktionen med ens omverden, for dagligdagens stemninger og for dannelsen af sociale rum i byen – somme tider i konflikt med andre af de grønne områders brugere og med ordensreglerne i grønne områder.

Alternativ hedonisme

Heller ikke når det gælder det man kunne kalde etisk forbrug, fx forbrug af økologiske varer, er det tilstrækkeligt at forstå en sådan praksis ud fra dens signalværdi. Der er mange forskellige bevæggrunde og sociale logikker på spil i det økologiske forbrug (Andersen, forestående). Nogle af dem handler om at beskytte sig selv og sine børn mod det man opfatter som skadelige stoffer, altså en art selvforsvar. Selvforsvar mod det der opfattes som helbredstrusler er i sit væsen noget andet end at pleje og udtrykke en selvidentitet, og forestillinger om hvad der kan true kroppen er ikke blot individuelt særegne, men kulturelt bestemte og produkt af den viden der formidles i samfundet.

Den engelske filosof Kate Soper (2007; 2008) har endvidere introduceret begrebet "alternativ hedonisme" til at karakterisere handlemåder, herunder forbrug, der kan siges at have et etisk eller altruistisk sigte. Hun problematiserer tilbøjeligheden i visse forbrugssociologiske studier til at forstå etisk forbrug som motiveret af et ønske om at distingvere sig og opnå status gennem en slags "moral selving", altså udstilling af egen godhed. For det første, påpeger Soper, består etisk forbrugspraksis ofte i et ikke-forbrug eller et fravalg; der er altså ikke noget at udstille. Her kan man dog indvende at fravær af visse koder også kan have en distingverende kvalitet, men for det andet er det kontraintuitivt at forestille sig at folk, der praktiserer etisk forbrug, skulle være generede af at miste status, fordi flere mennesker tilslutter sig deres praksis og dermed deler deres etik.

Først og fremmest gælder det dog i Sopers optik, at der er nogle andre dynamikker i spil i det etiske forbrug, nemlig en blanding af og en glidende overgang mellem en netop etisk/altruistisk motivation og en alternativ hedonisme. Sidstnævnte kan og skal også opfattes som en form for egeninteresse, men som noget der leves snarere end som et identitets- og statussignal. (Soper 2007:210ff). Den etiske motivation skal i denne optik tages for pålydende, snarere end den skal forstås som et skalkeskjul. Den består i at forfølge visse handlemåder, fordi de opfattes som overensstemmende med ens omverdensforståelse og normer, eller den består i at fravælge handlemåder som strider mod éns normer – fx at være vegetar fordi man synes det er moralsk forkert at dræbe dyr, eller man synes det er skadeligt for klodens klima og resurser at dyrke kvæg.

Der kan være tale om bekymring og ubehag ved de samfundsmæssige og miljømæssige konsekvenser af en praksis man søger at afstå fra, men samtidig kan der være en nydelse forbundet med både fravalg og tilvalg af distinkte praksisser. Disse nydelser omfatter både det sanselige i form af fx bedre smagsoplevelser og den gode fornemmelse ved at gøre noget der forekommer én rigtigt at gøre – her ikke forstået som en udstilling af selvgodhed eller opnåelse af status, men som en slags nydelse af en samvittighedsfuldhed.

Livsstil handler heller ikke kun om selvidentitet

Vi skulle have fået etableret at livsstil ikke bare handler om *signalering* af identiteten, men der er samtidig også grund til at reflektere det fokus på dannelse af *selvidentitet* – signalering eller ej – som bl.a. Giddens lægger vægt på i sin definition af livsstil.

Den engelske sociolog Elizabeth Shove har i flere studier udforsket og reflekteret over den ikke-iøjnefaldende karakter af hverdagslivets forbrug og praksisser (fx Shove 2004a; 2004b). Det gælder bl.a. forbruget af elektricitet, vand og varme som alle udgør et væsentligt element i husholdningen og dermed i livsstilen (og samtidig spiller en stor rolle i forholdet mellem miljø og samfund). Ud over at de handlemønstre, der knytter sig til et sådant forbrug, i høj grad er indlejrede i de teknologiske strukturer man bebor, og at teknologierne ofte er usynlige i dagligdagen, så er handlemønstrene i høj grad også "rutiniserede", forstået på den måde at de ikke bliver gjort til genstand for en reflekteret og bevidst afvejning af samtlige relevante hensyn hver eneste gang handlingen udføres, men er blevet til vaner og rutiner.

Det er også en central pointe i Giddens' livsstilsbegreb: "Livsstil er rutineret praksis, hvor rutinerne er inkorporeret i tøjvaner, spisevaner, handlemåder og foretrukne mødesteder". Men han forstår også rutiner som et element i selvidentiteten:

de rutiner der følges er refleksiøst åbne for forandring i lyset af selvidentitetens mobile karakter. Alle de små beslutninger en person træffer i løbet af en dag – hvad man skal tage på, hvad man skal spise, hvordan man skal gebærde sig, hvem man skal mødes med senere på dagen – bidrager til sådanne rutiner. Disse (og større og mere eksistentielle) valg er beslutninger, der ikke alene drejer sig om, hvordan man handler, men også hvem man vil være (Giddens 1996:100-101).

Forandringer i hverdagens rutiner handler altså i Giddens' optik om den konstante refleksion og udvikling af selvidentiteten.

Et studie fra 2007 af brugen af brændeovne i Danmark (Petersen 2008, Petersen & Martinsen 2008) kan bruges til dels at illustrere Giddens' pointe dels at vise behovet for at bevæge sig væk fra fokus på selvidentiteten: Brændefyring blev op gennem 1990'erne og 2000'erne mere udbredt som varmekilde i private hjem. Der kan være nogle pragmatiske grunde til at anskaffe og bruge en brændeovn, hvilket især handler om de økonomiske fordele, men også om hvilke varmekilder der ellers er tilgængelige i ens boligområde, og efter orkanen i 1999 var der masser af billigt brænde til rådighed. En præference for brændefyring kan også handle om autonomi, dvs. en bestræbelse på ikke fuldstændig at uddelegere noget så vigtigt som varmforsyningen til teknologiske systemer (som fjernvarmenettet) der potentielt er skrøbelige og som man ikke har nogen indflydelse på. Og så kan der være nogle æstetisk-

sanselige grunde som handler om den hygge brændeovnen giver, nydelsen af den type varme der udgår fra ovnen, synet af flammerne, lugten af røgen, og den måde hvorpå rummet og dagliglivet bliver organiseret omkring ovnen. Det bliver endda formuleret således at ovnen fungerer som terapi, at et hjem ikke er et rigtigt hjem uden en brændeovn og at ilden i ovnen og varmen fra den bringer minder om barndommens sommerhus og nydelsen ved at blive varmet ind til knoglerne af solen (Petersen & Martinsen 2008). Under alle omstændigheder er der ofte et meget bevidst valg involveret i at fyre med brænde: Man skal anskaffe en ovn og måske bygge en skorsten, man skal anskaffe brænde og finde ud af den bedste måde at fyre på.

Heri ligger der umiddelbart en bekræftelse af Giddens' definition af livsstil: Gennem hverdagslivets praksisser definerer man ikke blot hvordan man vil handle, men hvem man vil være – således er man i kraft af en specifik brug af en brændeovn en person der nyder hyggen omkring brændeovnen, og i sin nydelse af den forbinder sig selv med sanselige erindringer og personlige præferencer for kropslig velvære. Imidlertid er det vigtigt at være opmærksom på at også sådanne sanselige præferencer og erfaringer har kulturelle rødder. Netop oplevelsen af ild som energi- og varmekilde, og som sådan også samlingspunkt for socialt samvær, har dybe rødder i den menneskelige, sociale erfaring, og noget så personligt som sommerhusoplevelser beror også på en samfundsmæssig udvikling hvor der på arbejdsmarkedet gives mulighed for ferier, og det økonomisk bliver muligt at få adgang til fritidsboliger.

Frem for at forstå dynamikken i mange af hverdagens handlemåder som realisering af selvidentiteten, kan man endda forstå dem som en befrielse fra identitetsprojektet. På baggrund af et større empirisk studie af unge menneskers miljøorienterede forbrugspraksisser identificerer Bente Halkier således forskellige måder hvorpå refleksion og rutine veksler med hinanden i hverdagslivet. Frem for at gå ind i en kompliceret refleksion af ens forbrugsvaner og realisere et personligt ansvar for at løse miljøproblemerne, søger flere af respondenterne at forlade sig på kendte rutiner og på de praksisser der fremstår som normale og tilgængelige i omverdenen (Halkier 2001:40). Rutiniseringen af hverdagspraksisser fungerer dermed som noget der indebærer en afkobling af eller endda befrielse for refleksionen over ens handlemåder – og hvordan de svarer til ens selvidentitet. Dertil kommer at når handlemåder underkastes refleksion, så søger denne refleksion ikke nødvendigvis mod en realisering af selvet, den kan også søge mod bevæggrunde der rækker ud over ens selvidentitet og handler om overordnede samfundsmæssige hensyn og normer; det er ikke en subjektivitet, men en socialitet der søges realiseret. Endelig kan man opfatte den kropsligt sanselige dimension af en praksis som i mindre grad en søgen mod at være et *selv* og i højere grad en søgen mod blot at være.

Pointen er at fokus på selvidentiteten er utilstrækkelig, hvis man søger at identificere og forstå særlige handlemønstre der indgår i en livsstil – og for-

stå hvordan sådanne handlemønstre hænger sammen med miljøforhold. For at vende Giddens på hovedet: Livsstil handler ikke bare om hvem man er og gerne vil være, men om hvad der gøres og hvad der fremstår som muligt at gøre. Der er ikke blot brug for at forstå livsstil som udtryk for en selvidentitet formet af den enkelte aktør, der er også brug for at forstå hvordan de handlemønstre, der indgår i livsstilen, er formet af kulturelle, sociale, teknologisk og fysiske forhold. Hvad livsstilsbegrebet kan bruges til er at identificere forskellige praksisformer som enkeltpersoner udøver og tager på sig (hvorved de udlever deres livshistorie), men som samtidig samler sig i og hænger sammen med overordnede strukturer.

Segmenter

Ligesom det er problematisk at fokusere på selvidentitet som den centrale kategori i analysen af livsstil, således kan man også problematisere en anden genkommende kategori i livsstilsanalyser, nemlig fokus på segmenter.

Som nævnt ovenfor hænger hverdagens konkrete praksisser sammen med nogle overordnede sociale, kulturelle og fysisk-materielle strukturer. Her er der i sociologien ofte fokus på de sociale strukturer der manifesterer sig i klasser og andre former for social deling – hvilket netop er det David Chaney hæfter sig ved i sin indkredsning af livsstilsbegrebet.

Den franske sociolog Pierre Bourdieu har vist, hvordan social differentiering ikke blot knytter sig til økonomiske forhold, dvs. indkomst, besiddelser og tilknytning til arbejdsmarkedet, men manifesterer sig gennem alle dele af livsstilen, også de forhold der har at gøre med viden, kundskaber, hverdagspraksis, forbrug og ikke mindst smag. Man er sin klasse, og man bliver og forbliver sit sociale segment i kraft af ikke bare økonomisk kapital, men også kulturel kapital, dvs. uddannelse og smag, herunder fx. kulturforbrug og fritidsvaner. Ikke forstået sådan at den enkelte gennem sine handlemåder frit vælger sin status, men forstået sådan at status manifesterer sig gennem en samfundsmæssig hierarkisering af forskellige forbrugsmåder – som er del af livsstilen – og gennem de *handlemuligheder* der åbner sig for den enkelte i kraft af dennes økonomiske, sociale og kulturelle kapital (Bourdieu 1995; Veal 1993).

Spørgsmålet er imidlertid om det altid er den vigtigste logik i et sæt af handlemåder at aktørerne gennem disse handlemåder distingverer sig og udtrykker en status, et segment eller et klasses tilhørsforhold, enten som individ eller som social gruppe?

Et af de analyseeksempler, vi allerede har nævnt i artiklen, kan bruges til også at reflektere dette spørgsmål. I studiet af brændefyring som varmekilde i hjemmet viste der sig forskellige motivationer for at anskaffe og bruge en brændeovn – økonomiske/pragmatiske, æstetisk/sanselige og ønsket om autonomi – men der var kun svage tendenser til at de motivationer kunne knyttes til de sædvanlige sociodemografiske variable såsom uddannelsesni-

veau, indkomst, erhverv, bosted, køn og alder (Petersen & Martinsen 2008). Der var heller ikke meget der tydede på, at brug af brændeovn var knyttet til særlige forbrugsmønstre og fritidsinteresser, og at brændeovne dermed var en definerende komponent for et bestemt livsstilssegment, endsige at respondenterne markerede eller identificerede sig med en særlig status ved at installere og bruge en brændeovn.

Der var dog nogle tendenser til at den økonomiske motivation og ønsket om autonomi var mere fremherskende blandt folk på landet. Ligeledes var der visse tendenser til at en meget forurenende praksis for brændefyring – fx afbrænding af gamle møbler og byggeaffald – blev forbundet med lavere status. Pointen er imidlertid, at et fokus på segment, status og klasse ikke indfanger det der er relevant at indfange i en forståelse af folks handlemåder vedrørende boligopvarmning og brændefyring. Det er simpelthen ikke distinktionspraksisser der er den relevante faktor for forståelsen af dette praksisfelt. Både når det gælder forståelsen af det konkrete samfundsproblem, nemlig hvordan man reducerer miljøbelastningen ved boligopvarmning, og når det gælder de grundlæggende spørgsmål om interaktionen mellem mennesker, teknologi og miljø, så giver det en dybere forståelse at fokusere på andre logikker i folks handlemåder.

En væsentlig faktor i praksis for brændefyring og boligopvarmning er de sociale konstruktioner af hjemlighed, hygge, personlig komfort og kropslig velvære. En anden væsentlig faktor er lokaliseringen af ekspertise, viden og kontrol vedrørende husholdningens funktioner og dens samspil med omverden – hvor meget er lokaliseret i ekspertsystemer såsom fjernvarmenettet og elnettet, og hvor meget er lokaliseret i husholdningen? En tredje faktor er viden om brændefyring og miljø – fx om brændets tilstand, lufttilførelse, og de sundhedsskadelige effekter af partikler i brænderøgen – og hvordan den viden formes af rådgivning, kampagner og erfaringer. Det er i samspillet mellem teknologiske systemer, kulturelle forestillinger, vidensformidling og konkrete erfaringer at praksis for brændefyring og boligopvarmning bliver til. Nogle af disse komponenter kunne i princippet være klasse- og statusspecifikke, men viste sig ikke at være det på særlig signifikante måder, og under alle omstændigheder ville man misse nogle væsentlige aspekter af boligopvarmning og brændefyring som social praksis, hvis målet for analysen var at inddele brændeovnsbrugere i sociale segmenter.

Målet for livsstilsanalysen er ikke en kategorisering af folk i forskellige livsstilssegmenter. Målet for livsstilsanalysen er at forstå og eventuelt kategorisere folks *handlemåder*, og heri kan, hvis det giver mening, indgå en analyse af de distinktionsprocesser der måtte være på spil.

Praksis og materialitet

I studiet af livsstil – og i eventuelle typologier der måtte udspringe heraf – bliver det misvisende kun at fokusere på selvidentitet og utilstrækkeligt kun

at interessere sig for social distinktion. Der er imidlertid stadig brug for at modulere og nuancere livsstilsbegrebet, så det kan være virksomt i sociologiske analyser. Her kan vi med fordel rette blikket mod nyere praksisteori, hvis forståelse af mønstre i folks handlemåder allerede er introduceret tidligere i artiklen.

I miljøsociologiske studier, hvor praksisbegrebet og praksisteori er blevet inddraget (Shove et al. 2007, Shove & Pantzar 2005, Gram-Hanssen 2009), er der blevet lagt vægt på nogle af de samme elementer som er blevet påpeget i analyseeksemplerne i denne artikel. Gram-Hanssen (2009) har redegjort for hvordan der med forskellig terminologi og forskellig vægt er nogle gennemgående elementer som bliver inddraget i praksisanalysen. Ét element handler om den viden og de kompetencer der indgår i praksis. Dette element har flere niveauer, herunder praktisk, konkret, erfaringsbaseret og kropslig viden, såvel som formaliserede regler og love og almene procedurer for hvordan ting gøres. For det andet er der et element af kollektive diskurser, normer og betydninger. Endelig er der for det tredje et element af materialitet, altså biofysiske forhold, teknologier, infrastrukturer og genstande. I eksemplet med brændefyringen er der således involveret en praktisk og kropsliggjort viden, bl.a. om hvordan man vedligeholder ilden i en brændeovn og hvad der udgør kropslig velvære; der er nogle lovbestemmelser vedrørende brændefyring, fx et forbud mod at fyre med byggeaffald, der er nogle kollektive forestillinger om hygge og hjemlighed, og der er brændets, skorstenens og brændeovnens materialitet. Alle elementer spiller en rolle i udformningen og udøvelsen af praksis.

Der er grund til at fremhæve netop materialiteten, fordi relevansen af dette element bliver særlig tydelig i en miljøsociologisk sammenhæng. For at forstå hvordan livsstil hænger sammen med fremvæksten, opfattelsen, eksponeringen og de mulige løsninger på miljøproblemer, må man interessere sig for de ting og teknologier man gør brug af i hverdagen, den natur man er omgivet af og interager med, de (kultur)landskaber, byrum og bygningsrum man færdes i og det affald man støder fra sig.

Den franske sociolog og videnskabsantropolog Bruno Latour har formuleret sig markant angående materialitetens betydning i det sociale liv. Han argumenterer for at artefakter ikke *reflekterer* social orden som om samfundet befandt sig et andet sted og derfra bliver reflekteret over på tingene. Ting muliggør reproduktion af social orden over tid og rum og har i sig selv en kapacitet til bogstavelig talt at konstruere social orden (Latour 2005). Man kan med Shove et al. (2007:7) sige at sociale og samfundsmæssige forhold er indbygget i designet af materielle genstande, som med deres indbyggede socialitet interagerer i og påvirker sociale sammenhænge. På den måde dirigerer tingene vores handlemåder. Et køleskab spiller fx en væsentlig rolle for handlemønstre omkring fødevarer og madlavning, en brændeovn betinger nogle andre praksisser for og kropslige oplevelser af boligopvarmning end et oliefyr, og en grøn sti giver anledning til en anden form for bevægelse gennem et byrum

end en trafikeret gade. Det vil sige at også de andre elementer der indgår i en praksis – viden, kompetencer, regler, diskurser, forestillinger – i høj grad er bundet til materielle genstande. Normer for og viden om hygiejne er således knyttet til køleskabet, og udøvelsen af rekreative aktiviteter er knyttet til landskabets udformning

Det ovennævnte studie af bybefolkningens brug af byens grønne områder kan tjene til yderligere at udfolde praksisbegrebets elementer og materialitetens rolle heri. Flere informanter fortalte at når grønne områder skal bruges til ophold, så er det en vigtig kvalitet, at der i området er nogle afgrænsede rum som bliver dannet af beplantning og landskabselementer. I en københavnsk park i en tæt beboet bydel er der fx etableret et bugtet forløb af lave volde, som parkens brugere sætter sig ovenpå, op ad, i ly af og i nærheden af. De siger at det er hyggeligere og behageligere at sidde ved volden. Desuden er den slags landskabselementer befordrende for en større biologisk mangfoldighed (Petersen og Nielsen 2011).

Hvis vi zoomer ud fra volden, ser vi at der andetsteds i parken er etableret et aflukke, kranset af hække og hegn og udstyret med bænke, hvor de marginaliserede grupper holder til, ofte i selskab med store hunde. Endvidere fortæller flere respondenter at der er problemer med affald i parken, især når den har været brugt om aftenen til at spise ude, hygge og feste.

De handle måder, der knytter sig til brugen af den park, kan analyseres ud fra en praksisteoretisk tilgang som skitseret ovenfor: Hvad angår materialitetens rolle, så er volden med sin fysiske udformning del af et socialt samvær; den faciliterer nogle sociale funktioner som ikke fandt sted på den lokalitet før volden var der. Der er opstået en række nye praksisser som nok er delvise videreførelser af kendte praksisser for møder og samtaler mellem venner, men som får en unik udformning op ad volden. Der er det afgrænsede rum som understøtter et nært personligt samvær; det er kendt fra bl.a. private hjem, private biler og caféer. Der er kombinationen af den private samtale og udsigten til andre mennesker; det er kendt fra bl.a. caféer og lignende offentlige mødesteder. Til dette bliver derudover føjet udsigten til græs og himmel og lugtene og lydene af blomster og fugle, hvilket tilføjer en særlig dimension til samtalen, nemlig at det er muligt at tie i fællesskab, for i den fælles tavshed indfletter sig disse andre sanseindtryk.

I brugen af parken indgår endvidere en kropslig og erfaringsbaseret viden som bl.a. handler om hvor det er rart at opholde sig, men også manifesterer sig i en forskelligartet håndtering af det affald man genererer under sit ophold – en forskel der især gør sig gældende fra dagbrug til aftenbrug af parken. Der er ligeledes en viden om parkens sociale geografi, altså hvor i parken hvilke grupper opholder sig, og hvor man selv hører til. Men der er også den viden som byplanlæggerne har haft om udformning af grønne byrum, og den viden som er blevet udviklet ved inddragelse af borgere i planlægningen af parken, hvilket har materialiseret sig i den snoede vold gennem parken.

Endvidere indgår forskellige forestillinger om bl.a. hygge, byliv og hvilke aktiviteter man kan udfolde i et offentligt rum. Et fænomen som udendørs tilberedning og indtagelse af fødevarer er på mange måder kulturelt og historisk bestemt. I første halvdel af 1900-tallet var det ikke kotume blandt landbrugere i Danmark at spise udendørs, hvilket bl.a. var betinget af gener fra fluer og mødding og de konnotationer om dårlige økonomiske kår der knyttede sig til det udendørs måltid. Men i forstads- og bylivet har der været en tendens til i stigende grad at rykke udendørs i haven, i parkerne og på stranden med udekøkkener, grill, ud af huset-mad og picnickurve – med nye valoriseringer af udelivet med i bagagen. Visse indvandrergrupper har tillige medbragt en praksis for at samles om madlavningen og måltidet i det fri på alle årstider. For storbyens befolkning bliver en del af husholdningen således henlagt til den grønne struktur og bliver samtidig gjort mere offentlig, bliver gjort til del af et fælles samvirke. Dertil kommer nogle helt klart forskellige indstillinger til affald: Om det er noget man blot støder fra sig eller er noget man selv har ansvaret for. En forskel der kan være udtryk for en *aflæring* af normer og praktisk viden alt som aftenlivet i parken skrider frem.

En praksisteoretisk tilgang til livsstilsanalysen giver således en forståelse af den socialitet og det samspil mellem miljø og mennesker som finder sted i byens grønne områder. Det bidrager til og uddyber forståelsen at have blik for materialitet, sanselige erfaringer, kompetencer og kollektive forestillinger. Men som det er fremgået, så er yderligere faktorer med til at forme folks handlemåder i byens grønne områder, nemlig de *sociokulturelle strukturer* der manifesterer sig i parkens sociale tidsgeografi, altså i lokaliseringen af forskellige socialgrupper til forskellige dele af parken på forskellige tidspunkter af døgnet. Disse strukturer manifesterer sig også i kollektive forestillinger, nemlig i generations- og etnicitetsbestemte forskelle i opfattelsen af husholdning i offentlige områder. De manifesterer sig i kompetencer: hvordan man navigerer i den sociale geografi. Og de manifesterer sig i de forskellige landskabselementer gennem hvilke de sociale grupper er adskilt fra hinanden. Men selv om de sociokulturelle strukturer manifesterer sig i materialitet, diskurser og kompetencer m.v., så bør de ikke reduceres til disse. De bør snarere forstås som en komponent i sig selv.

Denne artikel vil derfor foreslå at en praksisteoretisk tilgang til livsstilsbegrebet sørger for at inkludere sociokulturelle strukturer som et af de elementer der skal modulere og nuancere livsstilsanalysen – sociokulturelle strukturer forstået som klasseforskelle defineret af indkomst, uddannelse og adgang til magtmidler, men også som etnisk-kulturelle forskelle, kønsforskelle og andre former for social inddeling. Pointen er imidlertid stadig at livsstilsanalysen ikke er et middel til at udføre en klasse- og segmentanalyse, men derimod at livsstilsanalysen interesserer sig for mønstre i folks handlemåder, og for at forstå dem *kan* der være bruge for at forstå de sociale strukturer der måtte være på spil.

Afrunding

Udgangspunktet for denne artikel var at livsstilsbegrebet er af stor betydning i miljøsociologien – og i sociologien generelt – fordi studiet af livsstil muliggør en forståelse af samspillet mellem en række forskellige dynamikker der former alle dele af livsførelsen for individet og i en større samfundsmæssig sammenhæng.

Den gennemgående pointe har været, at livsstil ikke kan reduceres til et spørgsmål om identitets- og statusmarkering, at livsstil ikke blot kan forstås som et spørgsmål om udfoldelse af selvidentitet, og at livsstilsanalysen ikke alene handler om at identificere segmenter og klasser. Studier af livsstil drejer sig derimod om at identificere *handlemønstre og praksisformer* og forstå deres sammenhæng med såvel den individuelle ageren som de overordnede kulturelle, fysisk-materielle og sociale forhold der former praksis.

For at gøre livsstilsanalysen virksom i sociologiske studier må man interessere sig for de forskellige komponenter der indgår i livsstilen. Her peger artiklen bl.a. på kropslig og erfaringsbaseret viden, diskurser og kollektive forestillinger, materialitet og sociokulturelle strukturer som væsentlige dimensioner af livsstilen. En kropslighed der mindre handler om selvidentiteten som projekt og mere handler om det sanselige og taktile som bliver bestemt af de materielle og sociale omgivelser. En kulturelighed der manifesterer sig i kollektive forestillinger og praksisser som knytter sig til etik, etnicitet, historie, klasse, religiøsitet, subkultur og meget, meget mere. Og en materialitet der ikke bare består i de genstande man fylder ind i sit liv for derigennem at udtrykke sin identitet, men mindst lige så meget handler om de materielle genstandes og infrastrukturens lagring af socialitet og formgivning af specifikke handlemåder.

At netop det miljøsociologiske perspektiv er velegnet til at etablere den pointe hænger sammen med det sigte der er for miljøsociologien. Sigtet er ikke at føje nye nuancer til en klasseanalyse eller inddele borgere og forbrugere i segmenter. Sigtet er heller ikke at forstå individualiseringsprocesser og statusdannelse. Sigtet er derimod en grundsociologisk forståelse af samspillet mellem samfund og miljø og en mere anvendelsesorienteret forståelse af forudsætninger for og løsninger på de samfundsproblemer, som udgøres af miljødelæggelse, forurening, udtømmning af resurser og naturudryddelse. Det indebærer at man i livsstilsanalysen bliver nødt til at være opmærksom på andre forhold og søge andre konklusioner end dem der blot har med status, signaler og selvidentitet at gøre.

Man må formode at det er en pointe der også er gangbar i andre sociologiske studier.

Litteratur

Andersen, Anne Holst (forestående): "Organic food and the plural moralities of food provisioning". *Journal of Rural Studies*.

- Bourdieu, Pierre 1995: *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.
- Chaney, David 1996: *Lifestyles*. London & New York: Routledge.
- Giddens, Anthony 1996: *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gram-Hanssen, Kirsten 2009: "Standby Consumption in Households Analyzed With a Practice Theory Approach". *Journal of Industrial Ecology* 14 (1):150-165.
- Halkier, Bente 2001: "Routinisation or reflexivity? Consumers and normative claims for environmental consideration", p. 25-43 in Gronow, J. & Warde, A. (eds.): *Ordinary Consumption*. London & New York: Routledge.
- Højrup, Thomas 1989: *Det glemte folk: Livsformer og centraldirigering*. Institut for Europæisk Folkelivsforskning.
- Latour, Bruno 2005: *Reassembling the Social*. Oxford: Oxford University Press.
- Petersen, Lars Kjerulf 2008: "Autonomy and Proximity in Household Heating Practices: the Case of Wood-Burning Stoves". *Journal of Environmental Policy and Planning*, 10 (4):423-438.
- Petersen, L. K. & Martinsen, L. 2008. *Brændefyring i hjemmet – praksis holdninger og regulering*. Faglig rapport fra DMU nr. 668. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Petersen, L. K. & Nielsen, S. S. 2011: *Bynaturen i hverdagslivet*. Faglig rapport fra DMU nr. 814. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet.
- Reckwitz, Andreas 2002a: "Toward a Theory of Social Practices. A development in Culturalist Theorizing." *European Journal of Social Theory*, 5 (2):243-263.
- Reckwitz, A. 2002b: "The Status of the "Material" in Theories of Culture: From "Social Structure" to "Artefacts". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 32 (2):195-217.
- Schatzki, Theodore R. 1996: *Social practices: a Wittgensteinian approach to human activity and the social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schatzki, T. R. 2001: "Introduction: practice theory", p. 1-14 in Schatzki, T. R.; Knorr-Cetina, K; von Savigny, E. (eds.): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge.
- Shove, E. 2004a: "Changing human behaviour and lifestyle: A challenge for sustainable consumption?" p. 111-131 in Reisch, L. A. & Röpke, I. (eds.): *The Ecological Economics of Consumption*. Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar.
- Shove, E. 2004b: "Sustainability, system innovation and the laundry", p. 76-93 in Elzen, B.; Geels, F. W. & Green, K. (eds.): *System Innovation and the Transition to Sustainability*. Cheltenham, UK & Northampton, MA: Edward Elgar.
- Shove, E. & Pantzar M. 2005: "Consumers, producers and practices: Understanding the invention and reinvention of Nordic walking." *Journal of Consumer Culture*, 5 (1):43-64.
- Shove, E.; Watson, M.; Hand, M.; Ingram, J. 2007: *The Design of Everyday Life*. Oxford & New York: Berg.
- Soper, Kate 2007: "Alternative hedonism, cultural theory and the role of aesthetic revisioning." *Cultural Studie*, 22 (5):567-587.
- Soper, K. 2008: "Re-thinking the "Good Life": The citizenship dimension of consumer disaffection with consumerism." *Journal of Consumer Culture*, 7 (2):205-229.
- Spaargaren, Gert & Bas van Vliet 2000: "Lifestyles, Consumption and the Environment: The Ecological Modernisation of Domestic Consumption." *Environmental Politics*, 9 (1):50-77.
- Veal, A. J. 1993: "The concept of lifestyle: a review". *Leisure Studies*, 12 (4):233-252.